

પુસ્તકેષુ હિ યા વિદ્યા પરહસ્તેષુ યદ્ ધનમ્ ।
 કાર્યકાલે સમુત્પન્ને ન સા વિદ્યા ન તદ્ ધનમ્ ॥ ૧ ॥
 વૃક્ષઃ ફલાન્વિતઃ ભાતિ વૃક્ષં ધૂનયતે કપિઃ
 વૃક્ષેણ વાર્યતે તાપઃ જલં વૃક્ષાય દીયતે ।
 વૃક્ષાત્ પતન્તિ પર્ણાનિ વૃક્ષસ્ય પ્રસરો મહાન્
 વૃક્ષે ખગાઃ નિકૂજન્તિ વૃક્ષ ધન્યોઽસિ ભૂતલે ॥ ૨ ॥
 ન કશ્ચિત્ કસ્યચિન્મિત્રં ન કશ્ચિત્ કસ્યચિદ્ રિપુઃ ।
 વ્યવહારેણ જાયન્તે મિત્રાણિ રિપવસ્તથા ॥ ૩ ॥
 પિબન્તિ નદ્યઃ સ્વયમેવ નામ્ભઃ

સ્વયં ન ખાદન્તિ ફલાનિ વૃક્ષાઃ ।

નાદન્તિ સસ્યં ખલુ વારિવાહાઃ

પરોપકારાય સતાં વિભૂતયઃ ॥ ૪ ॥

ગઙ્ગા સિન્ધુ સરસ્વતી ચ યમુના ગોદાવરી નર્મદા
 કાવેરી સરયૂ મહેન્દ્રતનયા ચર્મણ્વતી વેદિકા ।
 ક્ષિપ્રા વેત્રવતી મહાસુરનદી ર્ખ્યાતા ચ યા ગણ્ડકી
 પૂર્ણાઃ પૂર્ણજલૈઃ સમુદ્રસહિતાઃ કુર્વન્તુ મે મઙ્ગલમ્ ॥ ૫ ॥
 ઘૃષ્ટં ઘૃષ્ટં પુનરપિ પુનઃચન્દનં ચારુગન્ધં ।
 છિન્નં છિન્નં પુનરપિ પુનઃ સ્વાદુ ચૈવેક્ષુદણ્ડમ્ ।
 દગ્ધં દગ્ધં પુનરપિ પુનઃ કાઞ્ચનં કાન્તવર્ણં ।
 ન પ્રાણાન્તે પ્રકૃતિવિકૃતિર્જાયતે સજ્જનાનામ્ ॥ ૬ ॥

ટિપ્પણી

પરહસ્તેષુ પારકાના હાથમાં ભાતિ શોભે છે. કાર્યકાલે સમુત્પન્ને જ્યારે જરૂરિયાત ઊભી થાય ત્યારે ધૂનયતે હલાવે છે. કપિઃ વાનર વાર્યતે દૂર કરાય છે. દીયતે અપાય છે. પ્રસરઃ ફેલાવો ભૂતલે પૃથ્વી પર રિપુઃ દુશ્મન અમ્ભઃ જળ સસ્યમ્ અનાજ વારિવાહા વાદળો સતામ્ સજ્જનોની ઘૃષ્ટમ્ ઘસેલું ઇક્ષુદણ્ડમ્ શેરડી નો સાંઠો દગ્ધમ્ બાળેલું

धन्योऽसि	- धन्यः असि
कस्यचिन्मित्रं	- कस्यचित् मित्रम्
रिपवस्तथा	- रिपवः तथा
स्वयमेव	- स्वयम् एव
नाम्भः	- न अम्भः

नादन्ति	- न अदन्ति
पुनरपि	- पुनः अपि
पुनश्चन्दनम्	- पुनः चन्दनम्
चैवेक्षुदण्डम्-च	एव इक्षुदण्डम्

स्वाध्यायः

1. नीचेना शब्दोऽनुं शुद्ध उच्यारण करो :

समुत्पन्ने, निकृजन्ति, कस्यचिन्मित्रम्, समुद्रसहिताः, चैवेक्षुदण्डम्, काञ्चनम्

2. नीचे आपेक्षा प्रश्नोना जवाब लभो :

- (1) कीदृशी विद्या कार्यकाले उपयुक्ता न भवति ?
- (2) कस्य विभूतयः परोपकाराय सन्ति ?
- (3) वृक्षे के निकृजन्ति ?
- (4) मित्राणि तथा रिपवः केन जायन्ते ?
- (5) पञ्चननदीनां नामानि लिखतु ।
- (6) सज्जनानां किं विकृतं न भवति ?

3. संधि छूटी पाडीने लभो :

- (1) धन्योऽसि
- (2) कस्यचिन्मित्रम्
- (3) स्वयमेव
- (4) पुनरपि

4. संधियुक्त शब्द लभो :

- (1) रिपवः + तथा
- (2) पुनः + चन्दनम्
- (3) न + अम्भः
- (4) च + एव + इक्षुदण्डम्
- (5) न + अदन्ति

5. નીચેના ધાતુઓને ઉદાહરણમાં બતાવ્યા પ્રમાણે લખો :

ઉદાહરણ : પત્ - પતન્તિ

(1) પા -	(5) લિખ્ -
(2) ખાદ્ -	(6) દૂષ્ (પશ્ય) -
(3) ગર્જ્ -	(7) પટ્ -
(4) વદ -	(8) નમ્ -

6. કૌંસમાં આપેલ શબ્દોનો ઉપયોગ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો :

(જલમ્, અન્નમ્, પુષ્પાન્, રસમ્, ફલાનિ)

- (1) વારિવાહાઃ સ્વયં _____ ન ખાદન્તિ ।
- (2) નદ્યઃ સ્વયં _____ ન પિબન્તિ ।
- (3) વૃક્ષાઃ સ્વયં _____ ન ખાદન્તિ ।
- (4) પાદપાઃ સ્વયં _____ ન જિઘ્રન્તિ ।
- (5) મધુમક્ષિકાઃ સ્વયં _____ ન પિબન્તિ ।

7. પાઠપૂર્તિ કરો :

- (1) પુસ્તકેષુ હિ _____ ।
_____ ન તદ્ ધનમ્ ।
- (2) પિબન્તિ નદ્યઃ _____ ।
_____ ।
_____ ।
_____ સતાં વિભૂતયઃ ।

8. સુભાષિતોનું સસ્વર શુદ્ધ ઉચ્ચારણ સાથે જૂથમાં, સમૂહમાં અને વ્યક્તિગત ગાન કરો.

પ્રવૃત્તિ/પ્રોજેક્ટ-વર્ક :

- પુસ્તકાલયની મુલાકાત લઈ 'સુભાષિતરત્નાવલી' અથવા સુભાષિતને લગતા અન્ય ગ્રંથો કે વર્તમાનપત્રોમાંથી કોઈ પણ પાંચ સુભાષિત શોધીને લખો.
- અહીં સુભાષિતમાં વ્યક્ત થયેલા વિચારોને અનુરૂપ કહેવતો કે રૂઢિપ્રયોગો જે આપના વિસ્તારમાં બોલાતા હોય તે એકત્રિત કરો અને વર્ગખંડમાં રજૂ કરો.
- સ્થાનિક નદી, જલસ્રોતની વિગતો એકઠી કરો.
- પ્રોજેક્ટ-વર્ક : વર્ગના વિદ્યાર્થીઓનાં વિવિધ જૂથ બનાવી સુભાષિતો એકત્રિત કરી હસ્તલિખિત અંક તૈયાર કરો.

8

मनुष्यसिंहयोः मैत्री

सौराष्ट्रप्रदेशे सताधारग्रामस्य समीपे मोटीमौणपरी नामकः ग्रामः वर्तते । कतिवर्षपूर्वे तस्मिन् ग्रामे मात्रावालः नामकः एकः कृषीवलः आसीत् । नद्याः तटे कृषिवाटिका आसीत् । मात्रावाला प्रतिदिनं वाटिकायां वृक्षतले स्थित्वा नद्याः जलम् अपश्यत् ।

एकदा सः अपश्यत् । सिंहः स्वभार्याया सह नद्याः जलपानार्थम् आगच्छत् । नद्याः जले स्थितः मकरः सिंहभार्यायाः वधम् अकरोत् । सिंहः तस्याः रक्षणाय प्रयत्नम् अकरोत्, किन्तु निष्फलः अभवत् । दुःखितः सिंहः नद्याः तटे अतिष्ठत् । चतुर्णां दिनानाम् अनन्तरं यदा मकरः नद्याः तटसमीपं आगच्छत् तदा सिंहः शीघ्रतया आक्रमणम् अकरोत् । तयोः मध्ये घोरयुद्धम् अभवत् । सिंहः मकरस्य वधम् अकरोत् । किन्तु सः स्वयमपि क्षतिग्रस्तः भूत्वा तत्रैव अपतत् ।

मात्रावालः दूरतः एतत् अपश्यत् । सः क्षतिग्रस्तसिंहस्य सहायतार्थं तत्र अगच्छत् । औषधानि आनीय सः सिंहस्य शुश्रूषाम् अकरोत् । कति दिनानन्तरं सिंहः स्वस्थः अभवत् तथा च तस्य मित्रम् अभवत् । तदनन्तरं सः एव सिंहः प्रतिदिनं मात्रावालः गृहे तस्य समीपं न्यवसत् । सः मात्रावाल सह सर्वत्र भ्रमणम् अकरोत् । तस्य गृहं क्षेत्रं च अरक्षत् । मनुष्यसिंहयोः एषा अद्वितीया मैत्री कतिवर्षपर्यन्तं प्राचलत् । मात्रावालं निधनकाले दुःखितः सिंहः श्मशानयात्रायाम् अपि अगच्छत् । श्मशानतः एव सः वनम् अगच्छत् । तदनन्तरं कोऽपि जनः तं सिंहं न अपश्यत् ।

अद्यापि जनाः एतस्य सत्यप्रसङ्गस्य विस्मरणं कर्तुं न शक्नुवन्ति ।

